

یادداشتی بر زمره‌های چرنوبیل اثر سویتلانا آلکسیویچ

دکتر زینب صادقی سهل‌آباد^۱

عضو هیأت علمی گروه زبان روسی دانشگاه الزهرا (س)

ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴ مردادماه ۱۳۹۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۶ مهرماه ۱۳۹۷)

حادثه چرنوبیل یکی از حوادث دردناک عصر ماست که در زمان خود به دلیل مسائل سیاسی چندان به آن پرداخته نشد. کتاب *زمره‌های چرنوبیل* اثر سویتلانا آلکسیویچ به شیوه مستندنگاری و مصاحبه با بازماندگان این حادثه، به شرح این ماجرا پرداخته است. کتاب مذکور پس از برنده شدن جایزه نوبل، از شهرت جهانی برخوردار گردید و به بسیاری از زبان‌های زنده دنیا ترجمه شد. نوشتار حاضر ضمن معرفی کتاب و ترجمه آن، به شرح ماجرای چرنوبیل می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: *زمره‌های چرنوبیل*، سویتلانا آلکسیویچ، اوکراین، حادثه اتمی.

^۱ E-mail : z.sadeghi@alzahra.ac.ir

درباره چرنوبیل

چرنوبیل در منطقه ابوانوفسکی کیف اوکراین قرار دارد که حدود ۱۱۵ کیلومتر از کیف فاصله دارد. این شهرستان کنار رودخانه پرپیات واقع شده که به خاطر حادثه اتمی چرنوبیل شهرت دارد. پیش از این حادثه حدود ۱۳ هزار نفر سکنه داشت، اما بعد از فاجعه اتمی چرنوبیل خالی از سکنه اعلام شد. در سال ۱۹۷۰ نیروگاه هسته‌ای در آن ساخته شد و در سال ۱۹۸۶ دو انفجار باعث شکاف سقف راکتور اتمی چرنوبیل گردید و در پی آن مواد رادیواکتیو ساخت بمب اتمی، در فضا آزاد شد. مقامات شوروی سابق در آن زمان، انتشار هرگونه خبری درباره این فاجعه را به شدت منع کردند. آن‌ها هرگز عمق حادثه را بیان نکردند و تنها ذکر نمودند که راکتور اتمی چرنوبیل صدمه دیده است. بعد از این حادثه روستا تخلیه گردید، اما بعدها برخی از ساکنان آن بازگشته و در مناطق آلوده ساکن شدند.

حادثه چرنوبیل در منطقه اوکراین یکی از تلخ‌ترین حوادثی است که تلاش بسیاری از سوی مقامات شوروی برای پنهان ماندن آن صورت گرفت و بیشتر عکس‌ها و فیلم‌هایی که از این حادثه تهیه شده بودند، از بین برده شدند. در این حادثه هزاران نفر جان خود را از دست داده یا دچار مصدومیت‌های جبران‌ناپذیر شدند، تا شعاع سی کیلومتری حادثه، تخلیه و غیرمسکونی اعلام گردید، اما واقعیت این است که مواد منتشر شده بخش‌های وسیعی از اروپا، من جمله ایتالیا، فنلاند، فرانسه، بلژیک، سوئد، نروژ، لهستان، بریتانیا، آلمان و برخی کشورهای دیگر مانند کویت، ترکیه و ... را نیز آلوده نمود. ساکنین چرنوبیل که فعالیت هسته‌ای کشور خود را صلح‌آمیز می‌دانستند، هیچ‌گاه تصور نمی‌کردند که این حادثه غیر قابل کنترل و تا بدین حد خطرناک باشد؛ آن‌ها حتی لوازم کافی و مناسب برای مقابله با این حادثه را نداشتند و همان‌طور که در کتاب از آن یاد شده است «با بیل به جنگ اتم رفتند». پس از این حادثه محصولات چرنوبیل تماماً آلوده شدند و کسانی که از آن‌ها استفاده کرده بودند، بلافاصله بیمار شدند. حادثه مزبور بر تمامی گیاهان، حیوانات و انسان‌ها اثر بسیار مخرب گذاشت. بسیاری از حیوانات دچار جهش ژنتیکی شده و نمونه‌های نادر و عجیب‌الخلقه‌ای پس از این حادثه رؤیت گردید. بسیاری از کودکانی که پس از این ماجرا به دنیا آمدند، دچار نقص‌های ژنتیکی و معلولیت‌های نادر شدند و شمار مرگ و میر سرعت فزاینده‌ای یافت.

درباره نویسنده

سویتلانا آکسیویچ، نویسنده اوکراینی‌تبار ساکن بلاروس است که کتاب *زمزمه‌های چرنوبیل* مشهورترین کتاب اوست. از دیگر کتاب‌های مشهور این نویسنده می‌توان به کتاب‌های *جنگ چهره زنانه ندارد* (ترجمه عبدالمجید احمدی)، *بچه‌هایی از جنس روی و دوران سوخته* اشاره کرد که به شرح دوران پساکمونستی می‌پردازند.

اولین کتاب نویسنده با عنوان *من از روستا رفتم* شامل مونولوگ‌های ساکنان روستایی در بلاروس است که از روستا به شهر مهاجرت نموده‌اند، ولی به دلیل نگاه انتقادی که نسبت به حزب کمونیست در آن بود، اجازه چاپ پیدا نکرد.

اولین کتاب چاپ شده نویسنده، *جنگ چهره زنانه ندارد*، مصاحبه با زنان شوروی است که به عنوان پزشک، پرستار، خلبان، مترجم، بی‌سیم‌چی و ... در جنگ جهانی دوم شرکت داشته‌اند. نمایشنامه‌های بسیار و فیلم‌های متعددی بر اساس این کتاب اجرا و تهیه شد. دومین کتاب وی *آخرین شاهدان* نام دارد که بیان خاطرات کودکان ۶ تا ۱۲ سال در زمان جنگ است.

سومین کتاب *بچه‌هایی از جنس روی* مصاحبه با سربازان بازگشته از تهاجم نظامی شوروی از افغانستان و یا مادران سربازان کشته شده در این جنگ است. علت نام‌گذاری کتاب این است که این سربازان در تابوت‌هایی از جنس روی به میهن بازگردانده می‌شدند.

از این نویسنده آثار ارزشمند دیگری نیز نوشته شده است که همه آن‌ها به شیوه مصاحبه با شاهدان ماجرا می‌باشد و به همین دلیل نویسنده آن‌ها را به عنوان روایتگر تاریخ شفاهی و «آرشیو حافظه» می‌داند. وی آثار خود را «رمان صداها» می‌نامد، زیرا از واقعیت‌ها سرچشمه گرفته‌اند. تلاش وی به دنبال یافتن سبک و شیوه جدیدی بوده است و در نهایت انتقال صداها را برمی‌گزیند.

نویسنده خود در حادثه چرنوبیل دچار نوعی بیماری عصبی مشابه میگرن شدید شده است و سال‌هاست تحت درمان قرار دارد. به جرأت می‌توان گفت که از این نویسنده پیش از برنده شدن جایزه نوبل نامی نبود و حتی قشر تحصیل‌کرده و آشنا به زبان روسی نیز وی را نمی‌شناختند، اما پس از برنده شدن جایزه نوبل، تب ترجمه آثار وی بالا گرفت. هرچند به نظر می‌رسد برنده شدن وی با اهداف سیاسی در ارتباط بوده است. از دیگر نویسندگان روسی که موفق به کسب جایزه نوبل شدند، می‌توان به شولوخوف، سالژنیتسین، جوزف برودسکی، بونین و پاسترناک (که جایزه را نپذیرفت) اشاره کرد. مقایسه آثار این نویسندگان با آثار آلکسیویچ نشان می‌دهد که تصور این مسئله چندان بی‌مورد هم نیست. چنان‌که به دلیل همین سیاسی‌کاری، حق نویسندگان بزرگی چون تالستوی به خاطر آن‌که در آثار خود کلیسا را تکفیر نموده بود، ندیده انگاشته شد.

وی علاوه بر جایزه نوبل موفق به کسب جوایز دیگری مانند جایزه «ریمارک» (۲۰۰۱)، جایزه ملی «نقد» (۲۰۰۶)، جایزه «برند سال» (۲۰۱۳)، جایزه «کتاب بزرگ» (۲۰۱۴) و بسیاری جوایز دیگر شده است.

درباره کتاب *زمزمه‌های چرنوبیل*

کتاب *زمزمه‌های چرنوبیل* اثر سویتلانا آلکسیویچ برای نخستین بار در سال ۱۹۹۷ به زبان روسی و هم‌زمان به زبان انگلیسی منتشر شد و در سال ۲۰۱۵ به صورت کامل‌تر به تجدید چاپ رسید، زیرا نسخه نخستین به تیغ سانسور سپرده شده بود. کتاب از ۴۹ مونولوگ و بخش آغازین و پایانی تشکیل شده است. نخستین مونولوگ و آخرین مونولوگ هر دو از زبان زنان هستند. زنانی که در حادثه چرنوبیل، همسران‌شان بیمار و سرانجام فوت کرده‌اند. در هر دو داستان از عشق عمیق یک زن به همسر سخن گفته می‌شود. عشقی پایدار و سرشار از خلوص نیت، که شرح ماجرایشان بسیار تکان دهنده است. بنابراین کتاب با موضوع عشق آغاز می‌شود و با عشق پایان می‌گیرد و به نظر نمی‌رسد که

این امر اتفاقی بوده باشد. در هر دو داستان، در نهایت همسر زندگی را بدرود می‌گوید. در هر دو داستان، عشق و مرگ در کنار یکدیگر هستند و شاید به همین دلیل در کتاب ذکر می‌شود که عشق و مرگ، هر دو با هم‌اند: «دربارۀ چه بگویم؟ مرگ یا عشق؟ شاید هم هر دو یکی باشند؟» (ص ۲۷). سویتلانا آلکسیویچ که لقب «آرشیو حافظه» به خود گرفته، تلاش نموده است تا با مصاحبه با شاهدان و حاضران در این رویداد تاریخی، ابعاد حادثه را برای دیگران معلوم نماید و بعد از حدود ۱۱ سال به بخشی از تاریخ بپردازد که به دلیل پنهان‌کاری دولت شوروی سابق، از ذهن‌ها پاک شده است و به همین دلیل است که آن را «تاریخ شفاهی» نیز نامیده‌اند. در کتاب به این مسئله اشاره شده است که حادثه مذکور غول امپراتوری شوروی را تحت تأثیر قرار داد و فروپاشی آن را تسریع نمود. بسیاری نیز این حادثه را عمدی تصور می‌کنند، اما هیچ‌گاه این امر اثبات نشد. آنچه گفته شده این است که سیستم ایمنی راکتور شماره ۴ چرنوبیل برای آزمایشی غیرفعال می‌شود؛ در نتیجه این عمل راکتور از کنترل خارج شده و دمای آن بیش از اندازه افزایش می‌یابد. علت تصور عمدی بودن حادثه از آن‌جا ناشی می‌شود که در دوران جنگ سرد، دو قطب شرق و غرب در پی قدرت‌نمایی به عملیات‌های ایذایی و خراب‌کارانه علیه قطب مقابل دست می‌زدند و بسیاری از منتقدین حادثه چرنوبیل را نیز از همین دست اعمال قلمداد می‌نمایند.

نویسنده چنان‌که خود نیز اشاره کرده است بیش از ۱۰ سال با بیش از ۵۰۰ شاهد فاجعه مصاحبه نموده است. مصاحبه‌شوندگان شامل آتش‌نشانان، مهارکنندگان، فیزیک‌دانان، سیاستمداران، پزشکان و ... هستند. شرح غم‌انگیز حالات روحی و فیزیکی آن‌ها پس از ماجرا از زبان خود حادثه‌دیدگان به صورت مونولوگ/ تک‌گویی ذکر شده است، زیرا هیچ فرد دیگری غیر از خود شخص آسیب‌دیده نمی‌توانست شرح کامل و دقیقی از سرنوشت خویش و آنچه متحمل شده است، ارائه دهد. نویسنده در مصاحبه‌های خود تلاش نموده تا هیچ‌کس را از قلم نیندازد و با همه قشرهای حاضر در حادثه از آتش- نشانان، مهندسان، پزشکان، زنان و کودکان و ... مصاحبه نموده است، به همین دلیل گاهی این کتاب را دایره‌المعارف تاریخ چرنوبیل نیز می‌نامند. این در حالی است که امروز کم‌تر پیرامون این فاجعه حرف زده می‌شود و به عبارتی دیگر اثری از آن‌ها در تاریخ نیست، اما این کتاب آن‌ها را در تاریخ ماندگار کرد. مردمانی که با تحمل درد و رنج بسیار از بین رفتند. بسیاری از آن‌ها حتی در هنگام مرگ سیمای غیرطبیعی پیدا کردند.

دربارۀ ترجمه کتاب

ترجمه کتاب *زمزمه‌های چرنوبیل* به زبان فارسی توسط دکتر شهرام همت زاده عضو هیأت علمی دانشگاه بهشتی، از زبان اصلی آن یعنی از زبان روسی در انتشارات نیستان در ۱۲۰۰ نسخه صورت گرفته است. کتاب پیش از این هم از زبان انگلیسی ترجمه شده، لیکن حاوی اشتباهات و حذفیاتی است که ممکن است توسط مترجم انگلیسی صورت گرفته و ترجمه از زبان واسطه باعث انتقال آن‌ها به زبان فارسی شده باشد، و یا در اثر شتاب‌زدگی در ترجمه آن به زبان فارسی (بلافاصله پس از برنده شدن جایزه نوبل توسط نویسنده) باشد. اما ترجمه آن از زبان اصلی دقیق و شامل توضیحات باارزشی

است که مترجم به صورت پاورقی برای توضیحات و روشن‌تر کردن برخی کلمات ناآشنا برای خواننده فارسی‌زبان ذکر کرده است که به آگاهی و شناخت خواننده بسیار کمک می‌نماید. توضیحات پاورقی ارائه شده خود مستلزم مطالعه کافی و صرف وقت مناسب هستند. عنوان واقعی کتاب در صورت ترجمه تحت‌اللفظی *دعاهای چرنوبیل* است که مترجم با قریحه خود و با توجه به محتوای کتاب، عنوان فعلی را برای آن برگزیده است. پیشنهاد دیگر برای عنوان کتاب می‌تواند *نیایش‌های چرنوبیل* باشد که به عنوان اصلی نیز نزدیک است.

طراحی جلد کتاب با کتاب اصلی متفاوت است و بر اساس یکی از مونولوگ‌های کتاب «تک‌گویی درباره کل زندگی که روی درها نوشته شده است» می‌باشد و از زیبایی بصری برخوردار است. نکته حائز اهمیت آن است که بر اساس اظهارات مترجم در مصاحبه‌هایش، وی موفق به کسب حق «کپی رایت» از نویسنده آن شده است.

مقایسه متن اصلی با ترجمه آن بیانگر تبحر و دانش مترجم آن در انتقال مفاهیم به زبان مقصد می‌باشد که امید است به همین شیوه سایر آثار این نویسنده را به خوانندگان ایرانی بازشناساند. برای حسن ختام بخشی از متن کتاب ذکر می‌شود: «همچون دوران جنگ، همه مردانمان دارند می‌میرند، ولی الآن که صلح است و جنگی نیست. نمی‌خواهم ... نمی‌خواهم به یاد بیاورم (چشمانش را می‌بندد و به آرامی سرش را تکان می‌دهد). نمی‌خواهم حرف بزنم ... او مُرد و مرگش مثل جنگلی سیاه، وحشتناک بود. او به من گفت: «نینا! چقدر خوب است که ما دو تا بچه داریم. یک دختر و یک پسر. آن‌ها پس از من با تو خواهند بود ...» (ص ۳۷۵).

References

منابع

آکسیویچ، سویتلانا (۱۳۹۵). *زمزمه‌های چرنوبیل (تاریخ شفاهی)*، ترجمه شهرام همت‌زاده، تهران: نیستان.

A Note on the Book *Voices from Chernobyl* by Svetlana Alexievich

Zeinab Sadeghi¹

Assistant Professor, Department of Russian Language and Literature, Al-Zahra University, Tehran, Iran.

(Received: 05 August 2018; Accepted: 08 October 2018)

The Chernobyl accident is one of the most painful events of our time, which was not much discussed at that time due to political issues. The book of *Voices from Chernobyl* by Svetlana Alexievich is a documentary interview with the survivors of the incident, who describe this story. After gaining the Nobel Prize, the book became world famous and was translated into many languages. The present article introduces the book and its translation in Persian Language, which describes the story of Chernobyl.

Keywords: *Voices from Chernobyl*, Svetlana Alexievich, Ukraine, Nuclear Incident.

¹ E-mail: z.sadeghi@alzahra.ac.ir